

kratice za citirane izvore. Zatim dolaze latinske kratice u aparatu, a poslije njih objašnjenja, na njemačkom i ruskom jeziku, za razne oznake koje dolaze u tekstu mineja i aparatu. Posebno su notirane kratice svih biblijskih knjiga *Staroga* i *Novoga zavjeta*. Na kraju je bibliografija.

Tekst mineja donesen je korektno, potpuno u skladu s principima i objašnjenjima iz predgovora, a vrlo malen broj errata na kraju knjige svjedoči o tome.

Drugi svezak izdanja, koji obuhvaća vrijeme od 9. do 19. prosinca, izdan je na isti način kao i prvi svezak, s kratkim predgovorom na njemačkom, i s prijevodom *predgovora* na ruski. Obradu, kao i prijevod minejskoga teksta na njemački izradili su u Bonnu N. Trunte i D. Christians, a za dio grčkih paralela posebna zahvalnost pripada M. A. Mominoj, koja je pronašla odgovarajuće rukopise. I ovdje su, kao i u prvom tomu, dane tabele s pregledom sadržaja prema rukopisima i danima, s tim što su za ovaj svezak uporabljeni samo rukopisi *C*, *T* i *M*. Iza predgovora, kao i u prvom svesku i na isti su način dane sigle i kratice uporabljenih djela, te kratica i oznaka u aparatu, ali je broj kratica biblijskih knjiga daleko manji, a errata nema.

Nakon prvih dviju izdanih knjiga mineja, za koje su već autori nabrojili najrazličitija znanstvena i kulturna područja kojima će one biti korisne, treba samo konstatirati da su obje izrađene akribično, s mnogo korisnih informacija i sa znatnim aparatom, te na taj način daju iscrpan uvid u najstarije tekstove relevantne za paleoslavistiku, pa tako i za područje jezičnih istraživanja, s obzirom na to da je rukopis *S* jedan od najstarijih spomenika slavenske pismenosti, predan u svom izvornom obliku, uglavnom bez prepravaka. Mora se također istaknuti da grčka paralela i njemački prijevod olakšavaju snalaženje i bolje razumijevanje sadržaja, te pružaju i dodatnu pomoć u raznim smjerovima istraživanja. Valja se nadati da će čitav projekt biti uspješno realiziran, iako će, nesumnjivo, biti potrebno mnogo vremena, truda i sredstava da se dovrši ovako opsežan i zahtjevan pothvat.

HERTA KUNA

FRANCISCI V. MAREŠ: *Psalterii Sinaitici pars nova* (monasterii s. Catharinae codex slav. 2/N), ad editionem praeparaverunt; P. FETKOVÁ, Z. HAUPTOVÁ, V. KONZAL, L. PACNEROVÁ, J. ŠVÁBOVÁ; Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien 1997., XXIII + 201 str.

Ovo kritičko izdanje novopronađenog dijela *Sinajskog psaltira* priredili su, pod redakcijom F. V. Mareša, suradnici Slavenskog instituta Češke akademije znanosti (Slovanský ústav AV ČR) i Instituta za slavistiku bečkog sveučilišta. Knjiga sadrži *Predgovor (Vorwort)* H. Miklasa (VII-IX); *Bibliografiju* (XI-XIII); *Uvod (Einführung)* Z. Hauptove (XV-XIX), te načela uz izdanje i kritički aparat (*Textkonstitution und Apparate*). Kritičkom izdanju prethode kratice gramatičkih i biblijskih pojmova, kao i liturgijskih kodeksa koji se rabe u kritičkom aparatu, slijedi kritičko izdanje (5-135 str.), te *Dodaci (Supplementum): Textus liturgici graeci, Locorum biblicorum conspectus, Synopsis canticorum I, Synopsis canticorum II* (134-143 str.); te *Index verborum* (145-201 str.).

U *Predgovoru* H. Miklas govori o senzacionalnom otkriću rukopisa u samostanu sv. Katarine na brdu Sinaj iz 1975. godine. Prve su vijesti o otkrivenim spomenicima (grčkom dijelu) iznijeli E. Harlfinger 1991. g. i R. Oliver 1995., dok je Moshé Altbauer 1980. g. na Drugom međunarodnom ljetnom simpoziju za starobugaristiku u Sofiji govorio o slavenskom dijelu pronađenih rukopisa. Grčki teolog i slavist Ioannis C. Tarnanidis je 1988. g. objavio faksimilno izdanje s opisom svih novootkrivenih glagoljskih (5) i ćirilskih (36) rukopisa, te je tako omogućio slavistima širom svijeta proučavanje ovog rukopisnog blaga, koje je stoljećima bilo pohranjeno u zidinama samostana sv. Katarine.¹ Tarnanidisovo cjelovito fototipsko izdanje s vrlo dobrim snimkama u boji poslužilo je kao temelj uredništvu ovog vrijednog kritičkog izdanja. Zbirka iz samostana sv. Katarine zajedno s kanonskim kodeksima nađenima u Jeruzalemu: *Assemanijevo evanđelje* i *Kijevski listići* čini dvije trećine staroslavenskih glagoljskih spomenika, te je najveća zbirka takvih spomenika na svijetu.

U uvodnom poglavlju Z. Hauptová piše o iznimno zanimljivoj sudbini *Sinajskoga psaltira* – koju nema nijedan drugi kanonski rukopis. Najveći dio kodeksa (Ps 1-137) otkrio je 1850. g. arhimandrit Porfirij Uspenski, što je zaintrigiralo prof. slavistike u Zagrebu – Leopolda Geitlera, koji je 1883. g. objavio rukopis ćirilskim pismom.² Potom je S. Sever'janov 1922. g. također objavio *Sinajski psaltir* u ćirilskoj transliteraciji s popratnim rječnikom. Novopronađeni dio *Sinajskoga psaltira* dopunjava onaj stari, tj. to su Ps 138-151, te

¹ I. C. TARNANIDIS: *The Slavonic Manuscripts Discovered in 1975. at St. Catherine's Monastery on Mount Sinai*, Thessaloniki 1988., vidi recenziju F. V. Mareša u Slovu 39-40, Zagreb 1990, 204-205.

² L. GEITLER: *Psalterium. Glagolski spomenik manastira Sinai brda*, Zagreb 1883.

pjesme (Cantica), odnosno molitve (Orationes): Moysis in Ex., Moysis in Dt., Habacuc, Isaiae, Ionae, Annae, Ezechiae, Manasse, Trium puerorum, Mariae (Magnificat), Zachariae, Symeonis; *Očenaš* (Pater noster), *Slava* (Gloria), te na kraju početak *Čina večernji*.

Dalje Z. Hauptová, analizirajući neke grafijske i jezične osobitosti *Sinajskog psaltira*, posebice leksičke relikte, zajedno s F. V. Marešom, koji je proučavao *Očenaš*,³ zaključuje da su u njemu interferirani elementi zapadne liturgije iz velikomoravskog predćirilometodskoga razdoblja.

U poglavlju *Textkonstitution und Apparate* nalaze se objašnjenja uz izdanje i kritički aparat: kao prvo, psalmi su transliterirani ćirilicom što je tradicija još od V. Jagića. Kod prijenosa kritičkog teksta autori su se vjerno držali originala, i to tako da su sačuvali stranice, te retke iz originala, paginaciju, te interpunkcije. Kratice su ostale nerazriješene. Samo kritičko izdanje (tj. tekst psaltira) je na lijevoj stranici, a kritički aparat na desnoj, što je vrlo pregledno. Na svakoj stranici je i točna oznaka biblijskog mjesta. U parakritičkom aparatu su upute o ligaturama iz originala, koje u kritičkom izdanju nisu reproducirane, te tumačenja teško čitljivih mjesta, i napomene o kasnijim zahvatima pisara, npr. ćirilska slova, i slično, te pojedina oštećena i slabo čitljiva mjesta. Kritički aparat sadrži leksičke, morfološke i bitne sintaktičke varijante staroslavenskih paralelnih tekstova, te drugih staroslavenskih psaltira i to: iz *Pogodinskog* i *Bolonjskog psaltira* – prema izdanju V. Jagića iz 1907. g. te iz *Frašćićeva psaltira* – prema Hammovu izdanju iz 1967. g. U kritičkom su aparatu kratice razriješene u šiljastim zagradama. Kurziv *Bon* i *Fra* označava djelomične varijante iz teksta. Za *Stari zavjet* su varijante iz: *Grigorovičeva parimejnika*, te *Zaharijina parimejnika*, uz grčke paralele, te za *Novi zavjet*: *Zografsko evanđelje*, *Marijinsko evanđelje*, *Assemanijevo evanđelje*, *Savina knjiga*, *Ostromirovo evanđelje*.

Na kraju ovog vrijednog izdanja nalazi se rječnik svih potvrđenih riječi u svim oblicima, te s grčkim paralelama (*Index verborum*).

Kao što je Tarnanidisov *Katalog* pokrenuo niz istraživanja u paleoslavistici, tako će, nadam se, ovo vrijedno kritičko izdanje dijela *Sinajskog psaltira* po-

³ F. V. MAREŠ: *Očenaš u Sinajskom psaltiru, Proučavanje srednjovekovnih južnoslavenskih rukopisa, Zbornik radova sa III međunarodne hilendarske konferencije održane od 28-30. marta 1989.*, SANU Odeljenje jezika i književnosti, Beograd 1995, 245-250., također i *Oče Naš vo Sinajskiot psaltir*. u Zborniku: *Svetite Kliment i Naum ohridski i pridonosot na ohridskiot duhoven centar za slovanskata prosveta i kultura, Prilozi od naučen sobir održan na 13-15. septembri 1993.*, MANU Skopje 1995., 93-97.

služiti za daljnja proučavanja staroslavenskoga psaltira, jer je sada dostupan svima.

Posebno priznanje treba odati suradnicima na izdanju koji nisu imali prilike vidjeti original, nego su na temelju faksimilnog izdanja, koje nije uvijek jednostavno ni lako pročitati, objavili ovo kritičko izdanje.

MARINKA ŠIMIĆ

THOMAS ROSÉN, *The Slavonic Translation of the Apocryphal Infancy Gospel of Thomas*. Acta Universitas Upsaliensis, Studia Slavica Upsaliensia 39, Uppsala 1997., 173 str.

Ova je studija posvećena slavenskom prijevodu popularnoga *Tomina* ili *Pseudo-Tomina evanđelja*, koje je zajedno s brojnim drugim apokrifnim spisima bilo prevedeno s grčkoga jezika.

Tema *Tomina evanđelja* Isusovo je djetinjstvo i rano dječastvo, od njegove pete do dvanaeste godine, o čemu biblijski kanon šuti a što je oduvijek izazivalo zanimanje vjernika, jer je bilo logično pretpostaviti kako Isusovo odrastanje nije moglo biti "obično", s obzirom na njegovu božansku osobu. Neke epizode koje se u tome spisu nižu sadrže i elemente senzacionalnoga, u kojima se Isus pokazuje ne samo kao iznimno mudar, već i kao samoživi, goropadni dječak, do VIII. glave od koje dalje prevladavaju njegova "pozitivna" čudesa. Otuda je moguće kazati kako ovaj apokrif ostavlja na primatelja svojevrсни dvostruki, podvojeni dojam. Većina izučavatelja smatra da je upravo ta činjenica glavni razlog tome što sastav nije mogao biti prihvaćen u kanon *Biblije*. U djelu se mogu prepoznati i dodiri s drugim religijama, koje također pripovijedaju o djetinjstvu i mladosti svojih božanstava.

Tijekom srednjega vijeka apokrif s epizodama iz Isusova djetinjstva, obrazovanja i čudesa koji je velike starine, vjerojatno iz 2. stoljeća, a napisan je izvorno na grčkome jeziku, bio je popularan na kršćanskom Istoku i Zapadu, pa tako postoje brojne recenzije (od starijih npr. sirska, gruzijska i latinska), djelo je prevedeno na europske jezike do kasnoga srednjeg vijeka (poznate su npr. provansalska i engleska verzija), a prepisivano je i kasnije. Autorstvo se u većini sačuvanih rukopisa pripisuje apostolu Tomi; manji je broj onih koji navode "filozofa Tomu Izraelca". *Tomino evanđelje* razmjerno je rano ušlo i u slavenske književnosti.